

Izbor mjerodavnog prava prema uredbi (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju

Međugorac, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:402510>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo

Katarina Međugorac

**IZBOR MJERODAVNOG PRAVA PREMA UREDBI (EU) BR. 650/2012 O
NASLJEĐIVANJU**

Mentorica rada: doc. dr. sc. Tena Hoško

Zagreb, rujan 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Katarina Međugorac, 0066214876 (JMBAG) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Katarina Međugorac

(potpis studenta)

SAŽETAK

Odredbama članka 22. Uredbe (EU) o nasljeđivanju iz 2012. kodificirano je načelo stranačke autonomije u određivanju mjerodavnog prava za nasljeđivanje. Stranačka autonomija omogućuje ostavitelju da umjesto općeg pravila- prava uobičajenog boravišta koje bi inače bilo mjerodavno, izabere pravo države čiji je državljanin (*lex patriae*) u vrijeme izbora ili u vrijeme smrti. Dakle, radi se o veoma ograničenoj stranačkoj autonomiji, kako bi se osigurala veza između ostavitelja i izabranog prava te zaštitila legitimna očekivanja osoba s pravom na nužni dio. Kroz strukturni i sistematski prikaz članka 22. Uredbe o nasljeđivanju, cilj ovog diplomskog rada je pokušati, s jedne strane, objasniti zašto ostaviteljev izbor mjerodavnog prava predstavlja jednu od najznačajnijih novina koju donose kolizijska pravila u nasljednim stvarima, a s druge strane, ukazati na njegove manjkavosti, prvenstveno radi njegove nedovoljne određenosti u pojedinim elementima.

Ključne riječi: Uredba (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju, stranačka autonomija, *lex patriae*

SUMMARY

The provisions of Article 22 of EU Succession Regulation of 2012 codified the principle of party autonomy in determining the law applicable for succession. Party autonomy allows the testator to choose the law of the State whose nationality he possesses at the time of making the choice or at the time of death, instead of the general rule - the law of the State in which the testator had his habitual residence which would otherwise be applicable. Therefore, it is a question of very limited party autonomy, in order to ensure a connection between the deceased and the law chosen and to protect the legitimate expectations of persons entitled to a reserved share. Through a structural and systematic presentation of Article 22 of the EU Succession Regulation, the aim of this master's thesis is to try, on the one hand, to explain why the testator's choice of applicable law represents one of the most significant novelties brought in by the conflict of laws rules in matters of succession, and on the other hand, to point out its shortcomings, primarily because of its insufficient determination in certain elements.

Keywords: Regulation (EU) no. 650/2012 on succession, party autonomy, *lex patriae*

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Općenito o Uredbi o nasljeđivanju.....	2
3. Mjerodavno pravo	4
3.1. Načelo jedinstva sukcesije	4
3.2. Načelo univerzalne primjene.....	6
3.3. Uobičajeno boravište kao opće pravilo.....	7
4. Općenito o stranačkoj autonomiji.....	9
5. Stranačka autonomija prema Uredbi o nasljeđivanju	10
5.1. Domovinsko pravo ostavitelja	12
5.2. Izričit i prešutni izbor	14
5.3. Materijalna valjanost.....	16
5.4. Promjena ili opoziv izbora prava.....	19
6. Nadležnost u slučaju izbora prava	20
7. Prednosti i nedostaci izbora mjeroavnog prava	22
7.1. Prednosti izbora mjerodavnog prava s aspekta ostavitelja.....	22
7.2. Prednosti izbora mjerodavnog prava s aspekta „korisnika“ (u prvom redu nužnih nasljednika)	24
8. Zaključak.....	26
9. Literatura	27

1. Uvod

Sloboda kretanja unutar teritorija Europske unije implicira pojačanu mobilnost sve većeg broja osoba iz jedne države članice u drugu, prvenstveno, radi zasnivanja radnog odnosa, a što posljedično rezultira povećanjem broja mješovitih brakova čiji članovi dolaze iz različitih država članica, rastom ugovorne aktivnosti koja se očituje između ostalog stjecanjem nekretnina u različitim državama članicama i ostalim mogućim situacijama s prekograničnim elementom koja otvaraju brojna nasljednopravna pitanja¹. Posljedica navedenog je rast broja prekograničnog nasljeđivanja, o čemu svjedoči činjenica da je 2005. godine bilo oko 50.000 prekograničnih nasljeđivanja i to u vrijednosti 123,3 milijarde eura.² Radi potrebe uklanjanja prepreka koje građani mogu imati u rješavanju svojih nasljednopravnih pitanja, a u skladu s pravilnim funkcioniranjem unutarnjeg tržišta, dana 4.7.2012. europski je zakonodavac, nakon dugih pripremnih aktivnosti, okončao jedan od dosad najambicioznijih projekata u području pravosudne suradnje u građanskim stvarima³, kada je donesena Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju (u nastavku rada: „Uredba o nasljeđivanju“): prvi unificirajući pravni akt koji objedinjuje sva relevantna nasljednopravna pitanja.

Uredba se odlučila za uobičajeno boravište kao opće poveznice za određivanje mjerodavnog prava, međutim ona se neće primijeniti ukoliko ostavitelj iskoristi mogućnost stranačke autonomije propisane u članku 22. predmetne Uredbe. Glavni razlog za dopuštanje izbora prava ostavitelja je olakšati preliminarno planiranje nasljeđivanja koje, paralelno sa sadržanim načelom jedinstva sukcesije, pospješuje pravnu sigurnost. No, stranačka autonomija predstavlja svojevrsnu opasnost legitimnim očekivanjima ostaviteljevih nasljednika, stoga je, radi potrebe zaštite istih, ostaviteljevo pravo izbora mjerodavnog prava ograničeno na stabilan kriterij stvarnog ili očekivanog domovinskog prava.

¹ Aras Kramar, S., Uredba (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju: o priznanju odnosno prihvaćanju i izvršenju odluka, javnih isprava i sudskih nagodbi te Europskoj potvrdi o nasljeđivanju, Zbornik radova: međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava : najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi, 6 (2018), str.185

² Rodríguez-Uría Suárez, I., La ley aplicable a las sucesiones mortis causa en el Reglamento (UE) 650/2012, InDret, Vol. 2, 2013., str. 4, dostupno na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2266493>

³ Dutta, A., Novo međunarodno nasljedno pravo Europske unije – prvo čitanje Uredbe o nasljednom pravu, Nova pravna revija, 2013., str. 9.

U nastavku rada, kroz strukturni i sistematski prikaz članka 22. Uredbe o nasljeđivanju, pokušat će se, s jedne strane, objasniti zašto ostaviteljev izbor mjerodavnog prava predstavlja jednu od najznačajnijih novina koja donose kolizijska pravila u nasljednim stvarima, a s druge strane, ukazati na njegove manjkavosti, prvenstveno radi nedovoljne određenosti istoga.

2. Općenito o Uredbi o nasljeđivanju

Društveno-politički i gospodarski čimbenici koji su se, u drugoj polovici prošlog te naročito početku ovog stoljeća, razvijali na području Europske unije, povezani prvenstveno s postizanjem društvenog blagostanja, slobodnim kretanjem i migracijom radne snage te razvitkom prometnih sredstava i masovnog turizma, dali su opći poticaj unifikaciji nasljednopravnih pitanja.⁴

Zbog stalno rastućeg broja slučajeva nasljednopravnih predmeta s međunarodnim obilježjem (danas u EU više od 10% nasljednopravnih predmeta s prekograničnim elementom⁵), potreba donošenja europskog instrumenta na području nasljeđivanja, koji bi se odnosio na pitanja mjerodavnog prava, nadležnosti, uzajamnog priznanja, ovrhe i ovršnosti odluka o nasljeđivanju te kreiranja Europske potvrde o nasljeđivanju, određena je kao prioritet u „Bečkom akcijskom planu“ iz 1998. godine te u „Haškom programu: jačanje slobode, sigurnosti i pravde u EU“ iz 2004. godine. „S obzirom na zaključak Europskog vijeća da se uzajamno priznanje treba proširiti na područja poput nasljeđivanja, koji je sadržan u novom višegodišnjem „Stockholmskom programu - otvorena i sigurna Europa u službi i zaštiti građana“ iz 2009. godine, radi uklanjanja prepreka slobodnom kretanju osoba koje se trenutačno susreću s poteškoćama u ostvarivanju svojih prava u kontekstu nasljeđivanja koje ima prekogranične implikacije“⁶, nenarušavajući pritom pravilno funkcioniranje unutarnjeg tržišta (na što upućuju Točka 1. i 7. Preambule predmetne Uredbe), prethodno spomenuti prioritet napokon je konkretiziran i realiziran te je dana 4. srpnja 2012., na prijedlog Komisije, donesena Uredba o nasljeđivanju.

⁴ Bouček, Vilim, Uredba o nasljeđivanju iz 2012. – lex hereditatis i izabrana pitanja, Hrvatska pravna revija, 2020., str. 61; vidi i u: Bonomi, Succession, u: Basedow/Ruhl/Ferrari/Asensio, (eds.): Encyclopedia of Private International Law, Chetlenham, Northampton, 2017., Volume 2, Entries, str. 1682,

⁵ *ibid.* Bouček, str. 62

⁶ Poretti, Paula, Nadležnost, nadležna tijela i postupci prema Uredbi (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju, Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991) v. 37, br. 1, str. 562. (2016.)

Uredba o nasljeđivanju je respektabilno pravno dostignuće u povijesti europskog međunarodnog privatnog prava, s obzirom da je ista prvi unificirajući pravni akt koji integralno u jednom obvezujućem pravnom izvoru uređuje sva relevantna, već spomenuta nasljednopravna pitanja⁷. Cilj Uredbe o nasljeđivanju je, među ostalim, omogućiti pojedincu da unaprijed zna koje tijelo i koje države članice će biti nadležno za vođenje ostavinskog postupka, ali i koje će se pravo primijeniti na nasljeđivanje njegove imovine, kako bi uredio nasljeđivanje u cijelosti, sukladno svojim željama.

Prema vremenu od kojeg se primjenjuje, Uredba o nasljeđivanju se primjenjuje na nasljeđivanje osoba koje umru 17. kolovoza 2015. ili nakon toga. To znači da će nadležna tijela (u prvom redu javni bilježnici i sudovi) još neko vrijeme nastaviti s primjenom domaćih odredaba međunarodnog privatnog prava koja se odnose na nasljeđivanje ako je ostavitelj umro prije spomenutog isključnog datuma.⁸ Ipak, „ako je umrli odabrao pravo mjerodavno za svoje nasljeđivanje prije 17. kolovoza 2015., taj izbor je valjan ako ispunjava uvjete utvrđene u poglavlju III. ili ako je valjan po pravilima međunarodnog privatnog prava koji su bili na snazi u trenutku izbora u državi u kojoj je umrli imao svoje uobičajeno boravište ili u bilo kojoj državi čiji je bio državljanin“⁹. Dakle, ako je izbor mjerodavnog prava (temeljem članka 22. Uredbe o nasljeđivanju) napravljen prije 17. kolovoza 2015., ali je nasljedstvo otvoreno na taj datum ili kasnije, izbor će biti valjan. U suprotnom, ako je nasljedstvo otvoreno prije relevantnog datuma, valjanost izbora mjerodavnog prava ovisit će o domaćim odredbama međunarodnog privatnog prava određene države članice, a s obzirom da većina država članica ne daje mogućnost stranačke autonomije u nasljednopravnim stvarima, najvjerojatnija posljedica će biti poništaj, odnosno nevaljanost učinjenog izbora.¹⁰

S teritorijalnog aspekta, polje primjene obuhvaća dvadeset pet država članica EU, s tim da se ne primjenjuje u Danskoj i Irskoj (za potrebe Uredbe o nasljeđivanju, ove dvije države

⁷ Bouček, op. cit. u bilj. 4, str. 62.

⁸ Wautelet, P., Prekogranično nasljeđivanje (uvodnu razinu), Projekt: bolja primjena Uredbi EU-a u području obiteljskog i nasljednog prava, Academy of European law, 2017., str. 6, dostupno na: https://www.era-comm.eu/Better_Applying_the_EU_Regulations/kiosk/pdf/case_studies/topic3/Case_study_topic3_Introductory_HR.pdf

⁹ Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, čl. 83. st. 2., uz daljnje propisivanje retroaktivnosti u čl. 83. st. 3.-4.

¹⁰ Popescu, D. A., Guide on international private law in successions Matters, Ministry of Justice in partnership with the National Union of Public Notaries of Romania, the German Foundation for International Legal Cooperation, the Council of Notaries of the European Union and the National Council of the Italian Notaries, 2014., str. 29.,

smatraju se trećim državama).¹¹ No, to ne znači da se Uredba ne može primjenjivati na nasljeđivanje državljanina jedne od tih zemalja ili kada je ostavitelj imao uobičajeno boravište ili posjedovao imovinu u jednoj od tih dvaju zemalja.¹²

Konačno, u objektivnom smislu (*ratione materie*) ista se primjenjuje na nasljeđivanje imovine umrle fizičke osobe („ostavitelja“ u hrvatskoj nasljednopravnoj terminologiji¹³). Nasljeđivanje, u smislu ove Uredbe prema čl. 3. st. 1. (a) obuhvaća sve oblike prijenosa imovine, prava i obaveza zbog smrti, bilo dobrovoljnim prijenosom raspolaganjem imovinom zbog smrti, bilo prijenosom zakonskim nasljeđivanjem. Negativnom enumeracijom Uredba se ne primjenjuje na porezne, carinske ili upravne stvari, koji popis se nastavlja u čl. 1. st. 2.. Nasuprot tome, pozitivna lista pitanja koja prema čl. 23. st. 2 potpadaju pod primjenu mjerodavnog prava za nasljeđivanje, od otvaranja nasljedstva do podjele ostavine, može se uzeti u obzir i prilikom materijalnog polja primjene općenito.¹⁴

3. Mjerodavno pravo

3.1. Načelo jedinstva sukcesije

Jedan od ciljeva Uredbe o nasljeđivanju kao temeljnog izvora unificiranih pravila europskog međunarodnog privatnog prava, upravo je harmonizacija nasljednog prava, s obzirom da su se u različitim državama članicama primjenjivala različita kolizijska pravila o nasljeđivanju. Uredba stoga slijedi ideju jedinstvene sheme koja u većini slučajeva omogućuje da nasljeđivanje bude podvrgnuto jednom zakonu koji će ga cjelokupno uređivati, ne dijeleći pritom pokretnu i nepokretnu imovinu, kako je prije bio slučaj u pojedinim zakonodavstvima država članica.¹⁵

Načelo jedinstva nasljeđivanja ili načelo jedinstva ostavine definira se dva aspekta koje propisuje već sama Preambula Uredbe. S jedne strane, Točka 37. Preambule predmetne Uredbe navodi da bi pravo koje je usko povezano s nasljeđivanjem, trebalo regulirati nasljeđivanje u cijelosti, dakle svu imovinu koja čini ostavinu, bez obzira na to nalazi li se imovina u drugoj državi članici ili u trećoj državi, zbog pravne sigurnosti i radi izbjegavanja fragmentacije nasljeđivanja. S druge strane, Točka 27. Preambule upućuje na to da su pravila Uredbe

¹¹ Fuchs, A., The new EU Succession Regulation in a nutshell, ERA Forum, Vol. 16, 2015., str. 122

¹² Wautelet, P., op.cit. u bilj. 8, str. 5

¹³ Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15 i 14/19, čl. 4. st. 1

¹⁴ Dutta, op. cit. u bilj. 3, str. 10

¹⁵ Knol Radoja, K., Odstupanja od načela jedinstva nasljeđivanja u Uredbi EU-a o nasljeđivanju, Pravni vjesnik god. 35 br. 2, 2019., str. 52

zamišljena tako da će tijelo, koje vodi postupak, u većini slučajeva primijeniti svoje pravo (lex fori). Uredba, dakle, propisuje dvostruki aspekt načela jedinstva ostavine: primjenu jednog prava, bez obzira na karakter imovine koja čini ostavinu i bez obzira na mjesto imovine, a ujedno i povezanost prava koje uređuje nasljeđivanje, i tijela koje je nadležno za odlučivanje o nasljeđivanju.¹⁶ S obzirom na lex (članak 21. predmetne Uredbe) i forum (članak 4. predmetne Uredbe), ovo načelo počiva na zajedničkoj i identičnoj poveznici - uobičajeno boravište ostavitelja u trenutku njegove smrti.

Što se tiče izbora mjerodavnog prava od strane ostavitelja, kao i u slučaju primjene općeg pravila - prava uobičajenog boravišta ostavitelja, propisano je u članku 23. stavka 1, također načelo jedinstva prava mjerodavnog za nasljeđivanje, iz čega proizlazi da djelomičan izbor nije dopušten, dakle, ako ostavitelj izabere pravo države čiji je državljanin u trenutku izbora ili u trenutku smrti za pravo koje će urediti u cijelosti njegovo nasljeđivanje onda se ne može primjenjivati niti jedno drugo pravo, stoga nema mjesta za „*dépeçage lex hereditatis*“, čak niti u korist prava primjenjivog u skladu s općim pravilom sadržanim u čl. 21. st. 1.- objektivne poveznice uobičajenog boravišta.¹⁷ „Načelo jedinstva također znači da su sva pitanja povezana s nasljeđivanjem podložna jedinstvenom pravnom sustavu, čime se uređuje nasljeđivanje od njegova početka do raspodjele ostavine, uključujući odgovornost za nasljedne dugove (čl. 23. stavak 2.)“.¹⁸

S obzirom da ostavitelj može odabrati samo pravo cijele države čiji je državljanin, u pogledu država s više od jednog pravnog sustava, bilo da se radi o teritorijalnom sukobu zakona ili interpersonalnom sukobu zakona, Uredba nudi rješenja odredbama članaka 36.-38.. Kod sustava s teritorijalnim sukobom zakona, odnosno države koja se sastoji od nekoliko teritorijalnih jedinica od kojih svaka ima svoja pravna pravila (npr. Španjolska, SAD), unutarnja kolizijska pravila te države određuju onu teritorijalnu jedinicu čija pravna pravila treba primijeniti, a u nedostatku takvih pravila, mjerodavno će biti pravo teritorijalne jedinice s kojom je ostavitelj imao najbližu vezu.¹⁹ Drugim riječima, ostavitelj može odabrati samo pravo cijele države čiji je državljanin (npr. SAD), a ne pravo određene teritorijalne jedinice (npr. Texas)

¹⁶ Popescu, D. A., op. cit. u bilj. 10, str. 39., vidi i u Aras Kramar, S., Vučko, K., Vodič za primjenu Uredbe (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju, Hrvatski pravni centar, elektroničko izdanje, 2020., str. 29-30

¹⁷ Vassilakakis, E., The choice of the law applicable to the succession under Regulation 650/2012 – an outline, 2016., str. 223

¹⁸ Szilagyi, F., The option to choose the law applicable to succession under the EU Succession Regulation, Iustum Aequum Salutare XVII., 2021., str. 149-150

¹⁹ Uredba (EU) br. 650/2012, op. cit. u bilj. 9, čl. 36. st. 1. i čl. 36. st. 2.,

stoga je na strani države, odnosno njenih unutarnjih kolizijskih pravila odrediti teritorijalnu jedinicu čija pravna pravila treba primijeniti na nasljeđivanje. Iz prethodno navedenog nameće se rigidan zaključak da bi ostaviteljev izbor prava točno određene teritorijalne jedinice bio nevaljan što bi rezultiralo neprimjenom tako određenog prava.²⁰ Doduše, Uredba ne nudi odgovore na pitanja što ako ostavitelj izabere pravo određene teritorijalne jedinice na koju bi unutarnja kolizijska pravila države ionako upućivala, odnosno u nedostatku istih, koje izabrano pravo bi predstavljalo pravo teritorijalne jedinice s kojom je ostavitelj imao najbližu vezu. Takav izbor bi, iako izričito ne predstavlja tzv. „opći“ izbor prava cijele države, smisleno i praktično, trebalo smatrati valjanim.²¹ Slično rješenje je, a time analogno i tumačenje, predviđeno i za sustav s interpersonalnim sukobom zakona, odnosno državu koja ima dva ili više pravnih sustava ili skupa pravila primjenjivih na različite osobe u pogledu nasljeđivanja (npr. Indija, Pakistan).²²

3.2. Načelo univerzalne primjene

Načelo univerzalne primjene, sadržano u članku 20. Uredbe o nasljeđivanju, određuje da će se pravo mjerodavno na temelju njezinih odredaba primijeniti bez obzira je li to pravo države članice ili treće države. Ta se odredba, u suštini, pojavljuje u svakoj Uredbi međunarodnog privatnog prava (npr. u Uredbi Rim I²³, Rim II²⁴, Rim III²⁵), kao i u svakoj Haškoj konvenciji od 1960.²⁶ Ovako iskazana univerzalna primjena Uredbe, upućuje na njezino djelovanje *erga omnes*. To načelo, osim što se bazira na ravnopravnosti državljanstava, u konkretnoj situaciji sadržava ideju da odredbe Uredbe o nasljeđivanju u okviru svoga polja primjene zamjenjuju sva autonomna nacionalna kolizijska pravila koja su na snazi u državama članicama EU.²⁷ Tako se u hrvatskom međunarodnom privatnom pravu, više ne primjenjuje odredba članka 30. Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima iz 1991., kojom se za nasljedni statut određivala primjena *lex patriae*. Ipak, *lex patriae* je u predmetnoj

²⁰ Szilagyi, F., op.cit. u bilj. 18, str. 163

²¹ *ibid.*, str. 182, vidi i u Trémosa, F., The state of implementation of the EU Succession Regulation's provisions on its scope, applicable law, freedom of choice, and parallelism between the law and the courts, 2017., str. 7.,

²² Uredba (EU) br. 650/2012, op. cit. u bilj. 9, čl. 37

²³ Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i vijeća o mjerodavnom pravu za ugovorne odnose od 17. lipnja 2008, čl. 2.

²⁴ Uredba (EZ) 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze od 11. srpnja 2007., čl. 3.

²⁵ Uredba Vijeća (EU) br. 1259/2010 od 20. prosinca 2010. o provedbi pojačane suradnje u području prava primjenljivog na razvod braka i zakonsku rastavu, čl. 4.

²⁶ Bergquist U. et al., EU regulation on succession and wills : commentary, Koeln : Verlag Otto Schmidt, 2015., str. 119.

²⁷ Bouček, op. cit. u bilj. 4., str. 63

Uredbi o nasljeđivanju, ostavljeno kao jedina mogućnost stranačke autonomije u pogledu mjerodavnog prava. Ako, sukladno članku 22. Uredbe, ostavitelj izabere kao mjerodavno pravo za nasljeđivanje pravo države čiji je državljanin, a državljanin je treće države, na nasljeđivanje će se u cijelosti primjenjivati pravo te treće države. U tom pogledu, treba naglasiti jedan važan učinak izbora prava treće države, a to je isključenje *renvoi* prema čl. 34. st. 2., kojim se isključenjem kolizijskih pravila treće države štiti načelo pravne sigurnosti i predvidljivosti mjerodavnog prava te onemogućuje ostavitelja da se manipuliranjem stranačkom autonomijom posredno koristi pravom neke druge države na koja upućuju pravila međunarodnog privatnog prava treće države.

3.3. Uobičajeno boravište kao opće pravilo

U razvoju međunarodnog privatnog prava, kao produkt slobode kretanja građana i trenda globalizacije, uobičajeno boravište je elastično, nediskriminatorno pravno rješenje i adekvatna pravopolitička alternativa poveznicama prebivališta i državljanstva (koje poveznice sa danas smatraju zastarjelima).²⁸ Tako se, i u kreiranju predmetne Uredbe, nakon nekoliko rasprava europsko zakonodavstvo odlučilo za pravo uobičajenog boravišta kao objektivne i već općeprihvaćene poveznice za određivanje mjerodavnog prava, umjesto prava prebivališta (*lex domicilii*) i državljanstva (*lex patriae*), s praktičnim obrazloženjem da je to najprikladnija veza između pokretnina i nekretnina koja izaziva manje parnica.²⁹

Poveznicom uobičajenog boravišta, postiže se svrsishodnost budući da između ostavine i države članice u kojoj je ostavitelj imao posljednje uobičajeno boravište postoji stvarna veza: u toj će se državi u pravilu nalaziti i ostavina (ostaviteljeva imovina), nasljednici, nasljednopravni ovlaštenici kao i vjerovnici.³⁰ Međutim, ratio ovog izbora od strane europskog zakonodavca stoji i u tome da sustav pravila u Uredbi nastoji postići da nadležno tijelo, u većini situacija primjenjuje vlastito pravo.³¹ Zbog toga je za određivanje mjerodavnog prava kao i za određivanje opće nadležnosti uspostavljen istovjetan kriterij, a to je uobičajeno boravište ostavitelja u trenutku smrti.³²

²⁸ Bouček, V., Uobičajeno boravište u hrvatskom međunarodnom privatnom pravu, Zbornik PFZ, studeni 2015., str. 886

²⁹ Devaux, A., The European Regulations on Succession of July 2012: A Path Towards the End of the Succession Conflicts of Law in Europe, or Not?, International lawyer, Vol. 47, No. 2 (2013), str. 232

³⁰ Bouček, op. cit., u bilj 4., str. 66

³¹ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9., t. 27 Preamble

³² Grubišić Đogić, N., Nasljeđivanje u Europskoj Uniji – Uredba o nasljeđivanju broj 650/2012, Odvjetnik, Zagreb, god. 89, br. 1-2, str. 18

Opća odredba nasljednog statuta sadržana je u članku 21. stavku 1. predmetne Uredbe, koja određuje da je pravo mjerodavno za nasljeđivanje u cijelosti, pravo države u kojoj je ostavitelj imao svoje uobičajeno boravište u trenutku smrti. Tom odredbom je, kao opće pravilo za određivanje mjerodavnog prava, utvrđeno pravo uobičajenog boravišta ostavitelja. Iznimno, ako se npr. ostavitelj neposredno prije smrti radi posla preselio u državu svog uobičajenog boravišta, a sve okolnosti (poput obitelji, imovine) ukazuju da je imao očito užu vezu s drugom državom u kojoj je prethodno živio³³, prema izbjegavajućoj klauzuli propisanoj u istom članku 21. stavku 2., mjerodavno pravo za nasljeđivanje bit će pravo te druge države.

Međutim, najveći izazov kod poveznice uobičajenog boravišta upravo je tumačenje i definicija istog, s obzirom da se njegovo definiranje sustavno izbjegavalo u okviru pravnih instrumenata, kako bi se izbjegla rigidnost.³⁴ Ipak, Preambula predmetne Uredbe sadrži uputu tijelu koje se bavi nasljeđivanjem, radi utvrđivanja uobičajenog boravišta, a to je izvršenje ukupne procjene životnih okolnosti ostavitelja tijekom posljednjih godina njegovog života i u trenutku smrti, uzimajući u obzir sve relevantne činjenične elemente, posebno trajanje i stalnost prisutnosti ostavitelja u dotičnoj državi te uvjete i razloge za tu prisutnost. Tako utvrđeno uobičajeno boravište trebalo bi imati blisku i stabilnu vezu s dotičnom državom.³⁵ Zbog nedostatka definicije uobičajenog boravišta, a prema tako danoj uputi, tijela koje se bave nasljeđivanjem, odnosno pravni praktičari i to u prvom redu javni bilježnici, trebali bi odrediti uobičajeno boravište preminule osobe, osobe koju nikad nisu upoznali, čime je osigurana neutralnost, ali rezultat bi mogao izazvati profesionalnu građansku odgovornost, s obzirom da je opće pravilo „neizbježno proizvoljno“ te je potrebna prilagodba za svaki pojedini slučaj.³⁶ Prema Zakonu o međunarodnom privatnom pravu uobičajeno boravište je mjesto u kojem fizička osoba pretežno živi bez obzira je li njezin boravak ili nastanjenje dozvoljen ili registriran. Pri utvrđivanju uobičajenog boravišta osobito valja uzeti u obzir okolnosti osobne ili poslovne prirode, koje ukazuju na trajne veze osobe s tim mjestom ili njezinu namjeru da ih uspostavi.³⁷ Ipak, pojam uobičajenog boravišta mora se razumjeti iz različitih autonomnih definicija uobičajenog boravišta na temelju logike dosljednosti između europskih instrumenata i, kao rezultat toga, svako tumačenje koje se smatra previše „nacionalističkim“ treba

³³ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9., t. 25 Preambule

³⁴ Poretti, P., op. cit. u bilj. 6, str. 582

³⁵ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9., t. 23 Preambule

³⁶ Devaux, op. cit., u bilj 30., str. 233

³⁷ Zakon o međunarodnom privatnom pravu, NN br. 101/2017

zanemariti.³⁸ Također, treba napomenuti, da složenost i problematičnost utvrđivanja uobičajenog boravišta ne smije dovesti do rješenja tzv. „linije manjeg otpora“, odnosno do toga da se spomenuta izbjegavajuća klauzula - očito uža veza tumači, tj. primjenjuje kao podredna poveznica, kako je i sadržano u točki 25. Preambule predmetne Uredbe.

4. Općenito o stranačkoj autonomiji

Stranačka autonomija poveznica je za određivanje mjerodavnog prava koja se primarno i najvećim opsegom, u okviru prava Europske unije (ranije Europske Zajednice), inkorporirala u određivanju ugovornog statuta (Rimska konvencija o pravu mjerodavnom za ugovorne odnose iz 1980. i Rim I), a potom i deliktne statuta (Rim II), pa je u tom pogledu i najviše razrađena, međutim u recentnoj povijesti, postupno se implementirala i u druga pravna područja, doduše kao ograničena sloboda izbora mjerodavnog prava, kao što su obiteljski odnosi i određena statusna pitanja (Uredba 4/2009 o uzdržavanju, Uredba 1259/2010 Rim III iz 2010. u području razvoda i rastave braka, Uredbe 2016/1103 i 2016/1104 o bračnoimovinskim odnosima i imovinskim odnosima u registriranom partnerstvu) te konačno nasljedni odnosi (Uredba 650/2012 o nasljeđivanju).

Očito je, iz prethodno navedenog, da su polje primjene te opseg stranačke autonomije, s jedne strane, i dispozitivnost/kongentnost te priroda pravnih odnosa, s druge strane, u uskoj korelaciji, kao i da postoji trend širenja stranačke autonomije kao poveznice za određivanje mjerodavnog prava izvan područja ugovornog statuta.³⁹ Ipak, „za razliku od npr. deliktne ili ugovornog statuta, u nasljednom statutu nije riječ o volji stranaka i pregovaranju stranaka o mjerodavnom pravu, već o ostaviteljevoj volji koji ima mogućnost ograničenog izbora prava“⁴⁰. Iako *Klasiček* piše o autonomiji kao općem načelu međunarodnog privatnog prava⁴¹, stranačka autonomija još uvijek predstavlja iznimku, a ne opće načelo (osim kod ugovornog prava).

³⁸ Trémosa, F., op. cit., u bilj 21, str. 3-4

³⁹ Babić, D. A., Stranačka autonomija kao temeljno načelo međunarodnog privatnog prava?, Međunarodno privatno pravo – interakcija međunarodnih, europskih i domaćih propisa, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2020., str. 78

⁴⁰ Bouček, op. cit., u bilj 4, str. 67

⁴¹ Klasiček, D., Autonomija u međunarodnom privatnom pravu – novije tendencije, Zbornik PFZ, 56 (2-3) 2006., str. 690

5. Stranačka autonomija prema Uredbi o nasljeđivanju

Odredbama članka 22. Uredbe kodificirano je načelo stranačke autonomije u određivanju mjerodavnog prava za nasljeđivanje. Stoga se, mjerodavno pravo određeno na temelju gore navedenih objektivnih poveznica uobičajenog boravišta i „očito uže veze“ neće primijeniti, ukoliko je ostavitelj iskoristio mogućnost izbora mjerodavnog prava. Prema članku 22. stavku 1. „Osoba može za pravo koje će urediti u cijelosti njezino nasljeđivanje izabrati pravo države čiji je državljanin u trenutku izbora ili u trenutku smrti.“ Za većinu država članica Europske unije, ovo je nedvojbeno jedna od najznačajnijih novina koje donose nova kolizijska pravila u nasljednim stvarima.⁴²

Međutim, mogućnost ostaviteljeva izbora mjerodavnog prava bila je već propisana Haškom konvencijom o pravu mjerodavnom za nasljeđivanje iz 1989. godine, koja doduše nikada nije stupila na snagu. Takav izbor, iako je također bio ograničen, nudio je ostavitelju dvije mogućnosti: izabrati pravo države čiji je ostavitelj državljanin ili pravo države ostaviteljeva uobičajenog boravišta, u vrijeme smrti ili u vrijeme izbora.⁴³ Vassilakakis ističe da su upravo zbog tog segmenta – izbora mjerodavnog prava, države iskazivale nevoljkost u ratificiranju Haške konvencije.⁴⁴ S druge strane, slična rješenja tzv. *Professio iuris* pri određivanju mjerodavnog prava, i prije spomenute Haške konvencije, mogla su se pronaći u nekim europskim nacionalnim zakonodavstvima (poput belgijskog i talijanskog), što je svakako, predstavljalo dodatni motiv za donošenje Uredbe o nasljeđivanju.⁴⁵

U današnjoj Uredbi, očigledno je da je izbor sužen samo na mogućnost podvrgavanja svog nasljeđivanja u cijelosti na pravo države čiji je ostavitelj državljanin u trenutku izbora ili u trenutku smrti. Dakle, nema mjesta apsolutnom pravu izbora bilo kojeg prava, nego nasuprot, radi se o veoma ograničenoj stranačkoj, ili bolje rečeno, ostaviteljevoj autonomiji prilikom izbora mjerodavnog prava. Takova autonomija nudi jedno rješenje, čak i u slučaju višestrukog državljanstva, izabrati jedno pravo koje će regulirati nasljeđivanje u cjelini, bez obzira na prirodu imovine i bez obzira na to nalazi li se u drugoj državi članici ili u trećoj državi.⁴⁶ Sukladno tome, a prije svega spomenutom načelu jedinstva, nasljeđivanje se ne može

⁴² Castelanoz Ruiz, E., in Calvo Caravaca, Alfonso-Luis/Davì, Angelo/Mansel, Heinz-Peter (eds.) *The EU Succession Regulation: A Commentary*, Cambridge University Press, 2016., str. 324

⁴³ Convention od 1 August 1989 on the Law Applicable to Succession to the Estates of Deceased Persons, čl. 5, st. 1, dostupno na: www.hcch.net

⁴⁴ Hašku konvenciju o pravu mjerodavnom za nasljeđivanje iz 1989. ratificirala je samo Nizozemska

⁴⁵ Vassilakakis, E., op. cit. u bilj. 17, str. 222

⁴⁶ Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj 43., str. 325

podvrgnuti cijepanju, npr. da je za utvrđivanje nasljednika mjerodavno pravo jedne države, a za odgovornost za dugove iz nasljedstva pravo druge države.

U komentaru na Prijedlog predmetne Uredbe, Institut za usporedno i međunarodno privatno pravo Max Planck iznio je stajalište kako bi opseg ostaviteljevog izbora trebalo proširiti na mogućnost izbora prava prethodnog državljanstva (ne samo sadašnjeg i državljanstva u trenutku smrti), prava prethodnog i sadašnjeg uobičajenog boravišta, prava koje uređuje bračnu stečevinu ostavitelja te *lex rei sitae* za nasljeđivanje nekretnina.⁴⁷ Pravo prethodnog državljanstva ostavitelj hipotetski već može izabrati, međutim, time se otvara mogućnost da ostavitelj izigra postojeće kolizijsko pravilo na način da unatrag datira svoje raspolaganje imovinom zbog smrti.⁴⁸ Nadalje, mnogi autori upravo ukazuju na pravo uobičajenog boravišta kao alternativnu mogućnost ostaviteljeve autonomije, iz razloga što uobičajeno boravište kao središte ostaviteljevih interesa indicira čvrstu vezu između ostavitelja i prava tog mjesta. Također, izborom prava uobičajenog boravišta moglo bi se spriječiti potencijalno djelovanje izbjegavajuće klauzule (čl. 21. st. 2.) ili djelovanje *renvoi* prema pravilima međunarodnog privatnog prava treće države (34. st. 1.-2.) te time povećati predvidljivost planiranja nasljeđivanja i pravnu sigurnost.⁴⁹ Pravo koje uređuje bračnu stečevinu praktično bi bilo korisno, ali Uredba nije propisala takvu mogućnost jer kolizijska pravila koja se odnose na režim bračne stečevine nisu bila izjednačena u državama članicama⁵⁰. Međutim, u međuvremenu je donesena Uredba Vijeća (EU) 2016/1103 od 24. lipnja 2016. o provedbi pojačane suradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima⁵¹, stoga bi sa današnjeg aspekta, proširenje izbora mjerodavnog prava na mogućnost izbora prava koje uređuje bračnoimovinske režime bilo korisno. Ipak, treba imati na umu da je Uredba (EU) br. 2016/1103 donesena u okviru pojačane

⁴⁷ Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, vol. 74, 2010., str. 606-614

⁴⁸ *ibid.*

⁴⁹ Pazdan, M., Zachariasiewicz, M., The EU succession regulation: achievements, ambiguities, and challenges for the future, *Journal of Private International Law*, 2021., Vol. 17, No. 1, str. 90, vidi i u: Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj. 40., str. 332

⁵⁰ Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj. 43., str. 333

⁵¹ Uredba Vijeća (EU) 2016/1103 od 24. lipnja 2016. o provedbi pojačane suradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima, vidi čl. 69

suradnje između određenih država članica, stoga je njeno teritorijalno polje primjene ograničeno.⁵²

Posljednje, načelo jedinstva, kao okosnica Uredbe, ima prednost naspram mogućnosti izbora *lex rei sitae* za nasljeđivanje nekretnina i mogućeg cijepanja nasljeđivanja. Slijedom navedenog, potreba zaštite nužnih nasljednika i očuvanje veze između ostavitelja i izabranog prava kao opravdavanja ograničenja stranačke autonomije na domovinsko pravo ostavitelja (o kojem pravu će u nastavku biti riječ), ne opravdava u potpunosti isključenje stranačke autonomije u korist drugih gore navedenih prava poput prava uobičajenog boravišta i prava koje uređuje bračnoimovinske režime.

5.1.Domovinsko pravo ostavitelja

Prema već citiranom članku 22. st.1. , ostaviteljev izbor za uređenje njegova nasljeđivanja, ograničen je na pravo njegova državljanstva ili jednog od državljanstava u slučaju njegova višestrukog državljanstva. „Državljanstvo je pravna pripadnost određenoj državi, što označuje pravnu vezu između neke osobe i države“.⁵³ Za pitanje kada se osoba smatra državljaninom određene države, po međunarodnom pravu isključivo su mjerodavni unutrašnji propisi te države (*lex cause*),⁵⁴ stoga pitanje utvrđivanja državljanstva ne ulazi u područje primjene Uredbe o nasljeđivanju, pa bi se utvrđivanje državljanstva ili višestrukog državljanstva osobe trebalo riješiti kao prethodno pitanje, kako i upućuje Točka 41. Preambule predmetne Uredbe⁵⁵.

S vremenskog aspekta državljanstva (ili višestrukog državljanstva) koje posjeduje ostavitelj, isti zapravo ima dvije mogućnosti, izabrati pravo države čiji je državljanin u trenutku izbora ili u trenutku smrti. Treba naglasiti da je izrazito važno naznačiti koje je od te dvije mogućnosti ostavitelj izabrao, jer u slučaju da se promjena državljanstva dogodi između trenutka izbora i trenutka smrti, identificiranje namjere ostavitelja bilo bi nemoguće, a pravna posljedica bila bi poništaj izbora mjerodavnog prava i primjena općeg pravila sadržanog u članku 21., stavku 1. – prava ostaviteljeva uobičajenog boravišta.⁵⁶

⁵² Uredbu (EU) br. 2016/1103 primjenjuju Austrija, Belgija, Bugarska, Cipar, Češka, Finska, Francuska, Grčka, Italija, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Njemačka, Portugal, Slovenija, Španjolska i Švedska, dok teritorijalno polje primjene Uredbe o nasljeđivanju obuhvaća 25 država članica

⁵³ Sajko, K., Međunarodno privatno pravo, 5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, Narodne novine (2009), str. 110

⁵⁴ *ibid.*, str.112-113, vidi i u Zakonu o međunarodnom privatnom pravu, NN br. 101/2017. čl. 3. st. 1.

⁵⁵ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9, t. 41 Preambule,

⁵⁶ Castelanoz Ruiz, E., op. cit. u bilj. 43., str. 335

Prva mogućnost ostavitelja, odnosno, upućivanje na mjerodavno domovinsko pravo u trenutku izbora, prilično je jasno. Ako osoba odabere pravo države čiji je državljanin u trenutku izbora, taj se izbor ne mijenja, niti se smatra nevaljanim, čak i zbog naknadnog gubitka tog (izabranog) državljanstva ili stjecanja novog državljanstva.⁵⁷ Drugim riječima, samim trenutkom izbora i ispunjavanjem uvjeta posjedovanja izabranog državljanstva u trenutku izbora, ostaviteljev izbor se nema razloga ispitivati, bez obzira što bi i takvo rješenje propisano Uredbom moglo dovesti do primjene prava države s kojom ostavitelj npr. nema veze (ili ima ograničenu vezu) u trenutku svoje smrti.

Druga mogućnost ostavitelja, upućivanje na mjerodavno domovinsko pravo u trenutku smrti, prema uvriježenom mišljenju mnogih autora, nije dovoljno određeno te je potrebno dodatno tumačenje. Naime, ostavitelj može izabrati pravo državljanstva koje ima u trenutku učinjenog izbora, pretpostavljajući da će ga imati i u trenutku smrti. Razmatrajući prethodno navedeno, iako su uvjeti stjecanja, pa *a contrario* i uvjeti gubitka državljanstva strogi, teoretski, a i praktično, ostavitelj može izgubiti državljanstvo države čije je pravo odabrao za uređivanje svog nasljedstva. S druge strane, Uredba ostavlja mogućnost izbora prava države tzv. „očekivanog državljanstva“⁵⁸. To znači da ostavitelj ima mogućnost izabrati pravo države čije državljanstvo još nema. U oba navedena slučaja, ako ostavitelj u trenutku smrti nema državljanstvo države prava koje je odabrao, izbor neće biti valjan, te će se opet primijeniti opće pravilo- pravo države uobičajena boravišta ostavitelja. Problem bi mogao biti riješen da ostavitelj odredi izbor mjerodavnog prava na sljedeći način: „Moje će nasljeđivanje u cijelosti urediti pravo države čiji sam državljanin u trenutku smrti“, dakle bez izričitog određivanja posebno primjenjivog prava, npr. hrvatskog prava. Međutim, ni takva opća referenca ne rješava moguće pitanje, koje je pravo mjerodavno u slučaju ostaviteljevog višestrukog državljanstva u trenutku smrti, npr. ako je ostavitelj nakon izbora mjerodavnog prava stekao državljanstvo druge države bez gubitka svog prvog državljanstva.⁵⁹

U slučaju ostaviteljeve polipatridije, prema članku 22. stavku. 1 podstavku 2. osoba s više državljanstva može izabrati pravo bilo koje od tih država. „Bilo koje“ upućuje na to da su sva državljanstva pravno izjednačena (kako je i zajamčeno Ugovorom o funkcioniranju Europske unije⁶⁰), odnosno da Uredba ne propisuje klasifikaciju državljanstva u smislu koje bi državljanstvo bilo „poželjnije“ za izbor (preferencijalni poredak), npr. državljanstvo s kojim je

⁵⁷ *ibid.*, str. 334

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ Bergquist, op. cit. u bilj. 27, str. 128, vidi i u Bouček, op. cit. u bilj. 4, str. 69.

⁶⁰ Ugovor o funkcioniranju Europske unije (pročišćena verzija), Službeni list C 202/47, 07.06.2016., čl. 18.

ostavitelj imao užu vezu. Dapače, ostavitelju je dopušteno izabrati pravo države s kojom nije usko povezan, važna je samo činjenica da je državljanin te države. Nadalje, tako propisanom odredbom uklanja se i rizik prioriteta primjene domovinskog prava u državi foruma kada je to relevantno.⁶¹ Osim liberalnosti takve odredbe, treba se prisjetiti načela univerzalne primjene u slučaju da ostavitelj ima državljanstvo države članice i državljanstvo treće države, državljanstvo države članice ne prevladava nad državljanstvom treće države. Ako je ostavitelj koji ima hrvatsko i bosansko-hercegovačko državljanstvo te živi i radi u Republici Hrvatskoj, izabrao bosansko-hercegovačko državljanstvo za uređivanje nasljeđivanja, hrvatski sud mora primijeniti bosansko-hercegovačko pravo kao mjerodavno unatoč ostaviteljevom hrvatskom državljanstvu. Također, s obzirom na prethodno navedeno, ostavitelj može imati „očekivano“ višestruko državljanstvo, odnosno ostavitelj koji već ima državljanstvo neke države može izabrati da je za njegovo nasljeđivanje u cijelosti mjerodavno pravo druge države prije nego što isti postane državljanin te druge države. Uz egzaktno artikuliranje svoje namjere, i naravno, uz činjenicu da je stekao državljanstvo te druge države, ostaviteljev je izbor valjan. Drugim riječima, prvotno „stvarno“ državljanstvo nema prednost pred budućim, tzv. „očekivanim“ državljanstvom.⁶² Može se zaključiti da člankom 22. stavkom 1. podstavkom 2. europski zakonodavac jača prava višestrukog državljanstva, dok je s druge strane diskriminatoran u pogledu stranačke autonomije apatrida. Naime, osobe bez državljanstva ne mogu konzumirati pravo izbora mjerodavnog prava za svoje nasljeđivanje. Pravo kojim se uređuju pitanja povezana s osobnim statusom tih osoba, koje određuju režimi sukoba prava država članica, je pravo države prebivališta ili uobičajenog boravišta, tako da su se potonje poveznice mogle naći kao adekvatno dopunsko rješenje⁶³ pri izboru mjerodavnog prava ostavitelja bez državljanstva ili čije se državljanstvo ne može utvrditi, međutim, istima je prema predmetnoj Uredbi ostavljena samo mogućnost primjene općeg pravila propisanog u članku 21.- prava države uobičajenog boravišta.

5.2. Izričit i prešutni izbor

Nakon što je ostavitelj odlučio konzumirati ograničenu stranačku autonomiju propisanu Uredbom, te nakon što se odlučio za pravo stvarnog ili budućeg državljanstva/višestrukog državljanstva, takvu volju mora izraziti na način propisan člankom 22. stavkom 2.: Izbor prava se vrši izričito u izjavi u obliku raspolaganja imovinom zbog smrti (izričito) ili slijedi iz

⁶¹ Bergquist, op. cit. u bilj. 27, str. 129, vidi i u Bouček, op. cit. u bilj. 4, str. 69.

⁶² Vassilakakis, E., op. cit. u bilj. 17, str. 227-228

⁶³ Szilagyi, F., op.cit. u bilj. 18, str. 163

odredaba takvog raspolaganja (prešutno).⁶⁴ Raspolaganje imovinom zbog smrti podrazumijeva oporuku, zajedničku oporuku ili ugovor o nasljeđivanju⁶⁵, stoga se izbor prava vrši u obliku oporuke, zajedničke oporuke ili ugovora o nasljeđivanju.⁶⁶

„Izričit izbor u pravilu će biti sadržan u oporučnom raspolaganju („npr. „za nasljeđivanje moje imovine mjerodavno će biti hrvatsko pravo“), dok prešutni izbor, prema Točki 39. preambule može proizlaziti iz toga da je ostavitelj u svojem raspolaganju, npr. oporuci uputio na određene odredbe prava čiji je on državljanin (npr. odredbe hrvatskog Zakona o nasljeđivanju) ili ako je na drugi način spomenuo to pravo⁶⁷, dakle značenje prešutnog izbora, mora se utvrditi autonomnim tumačenjem⁶⁸.

Prešutni izbor prava nije ništa novo u zakonodavstvu EU-a o međunarodnom privatnom pravu, tako i Uredba Rim I (čl. 3. st. 1 druga rečenica) i Uredba Rim II (druga rečenica čl. 14. st.1) priznaju mogućnost prešutnog izbora⁶⁹. S obzirom na formalnu valjanost oporuka i zajedničkih oporuka („oporučna raspolaganja“) u kojem se vrši odabir, treba napomenuti da Haška konvencija od 5. listopada 1961. o sukobu zakona u pogledu oblika oporučnih raspolaganja (oporuke i zajedničke oporuke) ima prednost primjene nad Uredbom o nasljeđivanju za države članice koje su stranke spomenute Haške konvencije. U svakom slučaju, sudac ili drugo nadležno tijelo primjene, *in concreto*, ne smije imati poteškoća pri utvrđivanju izbora prava⁷⁰, tako da npr. upotreba hrvatskog jezika u oporuci hrvatskog državljanina nije dovoljan kriterij za postojanje prešutnog izbora hrvatskog prava, iako, uz druge pokazatelje, može potkrijepiti prešutni izbor domovinskog prava osobe o čijem nasljeđivanju se radi. Prešutnim izborom mjerodavnog prava – domovinskog prava, može se tumačiti i kad ostavitelj izričito odbije primjenu prava države uobičajenog boravišta, pod uvjetom da se izbor prava može dovoljno jasno odrediti, npr. da ostavitelj ima samo jedno državljanstvo.⁷¹ Uz već dovoljne probleme tumačenja prešutnog izbora i relevantnih indikacija istog koje se trebaju utvrditi u svakom konkretnom slučaju, nameće se pitanje da li za valjanost

⁶⁴ Iako određeni autori poput Boučeka i Bergquista zauzimaju stav da Uredba ne sadrži mogućnost prešutnog izbora mjerodavnog prava, zbog formulacije sadržane u čl. 22. st. 2. Uredbe o nasljeđivanju: „slijedi iz odredaba takvog raspolaganja“ u radu se priklonilo stavu autora Castelanoz Ruiz i Tremose kako prešutan izbor postoji.

⁶⁵ Uredba 650/2012, op.cit. u bilj. 9, čl. 3. 1. (d)

⁶⁶ Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj. 43., str. 344

⁶⁷ Babić, D. A., op.cit. u bilj. 40, str. 98

⁶⁸ Szilagyi, F., op.cit. u bilj. 18, str. 170

⁶⁹ Za razliku od Uredbe Rim I i Uredbe Rim II, Uredba o nasljeđivanju nema formulacije „okolnosti slučaja“

⁷⁰ Bouček, op. cit. u bilj. 4, str. 69.

⁷¹ Szilagyi, F., op.cit. u bilj. 18, str. 170

prešutnog izbora potrebna svjesnost o postojanju više mogućih mjerodavnih prava (posljedica objektivnih poveznica ili izbora prava) i mogućnosti realiziranja ograničene stranačke autonomije, a onda i jasne namjere ostavitelja da njegovo nasljeđivanje uređuje točno određeno pravo između više mogućih prava?⁷² Na primjer, ostaviteljeva oporuka je sastavljena na hrvatskom jeziku i upućuje na odredbe hrvatskog Zakona o nasljeđivanju, međutim, ostavitelj se naknadno, zbog radnog odnosa, preseli u Francusku pa nasljeđivanje time dobiva međunarodni karakter i moguće potencijalno novo rješenje – da je za njegovo nasljeđivanje mjerodavno francusko pravo, o kojoj mogućnosti, nije bio ni svjestan pri sastavljanju oporuke. Njegov prešutni izbor bi bio valjan, čak i u slučaju da isto učini u trenutku kad ima uobičajeno boravište u Francuskoj, a ne zna za propisano opće pravilo mjerodavnosti prava uobičajenog boravišta.

Ukratko, čini se da Uredba obuhvaća širok raspon mogućnosti, bez potrebe za 'svjesnošću izbora' od strane osobe, kako bi se prevladala moguća neučinkovitost Uredbe (*favour validitatis*).⁷³ Tremosa ističe da je teoretsko rješenje koje bi predstavljalo jamstvo predvidljivosti i pravne sigurnosti, a koje je zanemareno pri sastavljanju Uredbe, moglo biti zahtijevanje da se izbor prava mjerodavnog za nasljeđivanje izvrši samo izričito, a u suprotnom, mjerodavno bi bilo samo pravo države u kojoj je ostavitelj imao posljednje uobičajeno prebivalište.⁷⁴ S druge strane Szilagyii⁷⁵ nudi praktično rješenje kojim bi se izbjegao „slučajan“ prešutni izbor, te u tom pogledu preporučuje da ostavitelj prilikom raspolaganja imovinom u slučaju smrti jasno stavi do znanja da nema namjeru konzumirati pravo izbora mjerodavnog prava za nasljeđivanje.⁷⁶ Zaključno, ako ostavitelj želi da je njegovo nasljeđivanje uređeno domovinskim pravom, preporučljivo je da to učini izričito, a ne upućivanjem na ili spominjanjem tog prava u raspolaganju, kako u tumačenju istog ne bi došlo do nedoumica.⁷⁷

5.3. Materijalna valjanost

Ostavitelj izborom mjerodavnog prava za njegovo nasljeđivanje, bira ujedno i pravo koje uređuje materijalnoppravnu valjanost čina kojim je izabrano pravo.⁷⁸ Čak i ako pravo koje je

⁷² Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj. 43, str. 345

⁷³ *ibid.*

⁷⁴ Trémosa, F., op. cit. u bilj. 21, str. 8

⁷⁵ Inspiriran djelom autora Dutta, A.: Succession Regulation Art. 24. mn. 1. In: Munchener Kommentar zum BGB. Vol. 12. Munchen, C. H. Beck, 2018.,

⁷⁶ Szilagyii, F., op.cit. u bilj. 18, str. 171.

⁷⁷ Kunda I., Vrbljanac, D., Choice of Court and Applicable Law Under Regulation (EU) 650/2012, Guidelines for Practitioners in Cross-Border Family Property and Succession Law (A collection of model acts accompanied by comments and guidelines for their drafting), 2020, str. 52, dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:085144>

⁷⁸ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9, čl. 22. st. 3

ostavitelj izabrao ne predviđa izbor prava u nasljednim stvarima, izbor prava bi trebao biti valjan⁷⁹, jer se navedenom odredbom članka 22. st. 3 ne radi o valjanosti izbora, nego o ostaviteljevu očitovanju volje („čin“) pri izboru mjerodavnog prava⁸⁰, to jest može li se smatrati da je osoba koja je birala mjerodavno pravo razumjela što radi i pristala na to, odnosno je li ostavitelj bio svjestan posljedica koje njegov izbor podrazumijeva i je li s time suglasan⁸¹. „Dakle, čl. 22. st. 3 Uredbe određuje da pri ostaviteljevom izboru mjerodavnog prava ne smiju postojati mane volje, odnosno taj izbor ne smije biti učinjen pod prijetnjom, u zabludi ili prijevarno.“⁸² Doduše, članak 22. ne spominje pravo koje bi se trebalo primjenjivati na sposobnost osobe da vrši izbor mjerodavnog prava (*professio iuris*), međutim, može se primijeniti rješenje koje nudi Uredba u članku 26. st. 1 (a) u odnosu na sposobnost osobe koja raspolaže imovinom u slučaju smrti da izvrši takvo raspolaganje. Stoga, sposobnost osobe da odabere pravo koje će urediti njeno nasljeđivanje mora biti regulirana pravom koje je odabrala osoba koja raspolaže.⁸³ Nadalje, budući da *professio iuris* predstavlja samostalan akt, na njega ne utječe ništavost oporuke, zajedničke oporuke ili ugovora o nasljeđivanju čiji je dio, stoga dopuštenost samog ostaviteljevog izbora proizlazi iz Uredbe koja ga propisuje.

S druge strane, Uredba jasno vrši distinkciju između materijalne valjanosti čina kojim je izabrano pravo u raspolaganju za slučaj smrti i materijalne valjanosti samog raspolaganja za slučaj smrti (i onog koji sadrži *professio iuris* ostavitelja). Materijalna valjanost raspolaganja za slučaj smrti⁸⁴ razlikuje se u pogledu oporučnih raspolaganja (oporuka i zajednička oporuka), propisano člankom 24. i u pogledu ugovora o nasljeđivanju, propisano člankom 25. predmetne Uredbe.

Dopustivost i materijalnopravnu valjanost oporuke i zajedničke oporuke uređuje pravo koje bi po Uredbi bilo mjerodavno za nasljeđivanje osobe koja je raspolagala na dan kada je oporučno raspolaganje učinjeno.⁸⁵ Ovo posebno pravilo predstavlja novost u konačnoj verziji Uredbe, s obzirom da je prema Prijedlogu Uredbe materijalna valjanost oporučnog raspolaganja bila uređena nasljednim pravom utvrđenim u trenutku smrti, bilo da je to objektivno mjerodavno pravo (rezultat općeg pravila ili korekcije omekšavajuće klauzule) bilo da je to

⁷⁹ *ibid.*, t. 40 Preambule

⁸⁰ Bouček, op. cit. u bilj. 4, str. 70

⁸¹ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9., t. 40 Preambule

⁸² *ibid.*

⁸³ Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj. 43, str. 339

⁸⁴ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9, čl. 3. st. 1. (d)

⁸⁵ *ibid.*, čl. 24. st. 1.

pravo državljanstva koje je ostavitelj izabrao.⁸⁶ U pravilu, takvo posebno pravilo vezano za oporučna raspolaganja u konačnici dovodi do prava ostaviteljeva uobičajenog boravišta, osim kada predstoji primjena prava koje je u očito užoj vezi.⁸⁷ Međutim, ostavitelj u pogledu materijalne valjanosti i dopustivosti oporučnog raspolaganja, također može izabrati pravo svojeg državljanstva. Dakle, pravo ostaviteljeva državljanstva moći će se primijeniti na oporučno raspolaganje na dva načina: kao posljedica ostaviteljeve stranačke autonomije za cjelokupno nasljeđivanje (čl. 22.) ili ad hoc izborom prava za materijalnu valjanost oporučnog raspolaganja (čl. 24. st. 2), stoga bi se kao potencijalni problem mogao pojaviti opseg primjene klauzule o izboru prava u oporučnom raspolaganju, odnosno je li ostaviteljeva namjera bila odabrati svoje domovinsko pravo za reguliranje nasljeđivanja u cjelini ili samo kao mjerodavno pravo za dopuštenost i materijalnopravnu valjanost oporučnog raspolaganja.⁸⁸ *In dubio*, smatrat će se da je izbor učinjen za uređenje nasljeđivanja u cjelini, s obzirom da je nemoguće očekivati od ostavitelja koji nije pravnik razumijevanje razlike između takva dva izbora, pa je za zaseban izbor prava kojim se uređuje samo materijalna valjanost oporučnog raspolaganja potrebna jasna manifestacija takve namjere ostavitelja.⁸⁹

Ugovor o nasljeđivanju nije dopustiva vrsta pravnog raspolaganja *mortis causa* u svim državama članicama, pa među ostalim niti u Republici Hrvatskoj.⁹⁰ Ipak, nadležna tijela takvih država članica trebaju priznati nasljedna prava koja su valjana po mjerodavnom pravu na temelju Uredbe o nasljeđivanju.⁹¹ Uredba o nasljeđivanju razlikuje ugovore o nasljeđivanju koji se odnose na nasljeđivanje jedne osobe i ugovore koje se odnose na nasljeđivanje više osoba, odnosno na više ostavina. Dok je kod prvih u pogledu dopustivosti, materijalne valjanosti i obvezujućih učinaka za stranke, u čl. 25. st. 1., zapravo prepisano rješenje iz čl. 24. st. 1., kod ugovora o nasljeđivanju koji se odnose na nasljeđivanje više osoba propisano je kumulativno rješenje prema kojem je ugovor o nasljeđivanju dopustiv samo ako je dopustiv po svim mjerodavnim pravima za nasljeđivanje svih uključenih osoba da su one umrle na dan kada je ugovor sklopljen.⁹² Baš kao i kod oporučnih raspolaganja, u posljednjem stavku članka 25. predviđeno je da stranke mogu izabrati domovinsko pravo radi uređenja materijalnopravne valjanosti ugovora o nasljeđivanju. Takva odredba, osim što pospješuje pravnu sigurnost,

⁸⁶ Rodríguez-Uría Suárez, I., op.cit. u bilj. 2, str. 22

⁸⁷ Bouček, op. cit. u bilj. 4, str. 72

⁸⁸ Rodríguez-Uría Suárez, I., op.cit. u bilj. 2, str. 23

⁸⁹ Szilagyi, F., op.cit. u bilj. 18, str. 184

⁹⁰ Bouček, op. cit. u bilj. 4, str. 72, vidi i čl. 102. Zakona o nasljeđivanju, op. cit. u bilj. 13

⁹¹ *ibid.*, Bouček

⁹² Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9, čl. 25. st. 2.

povećava šanse za uspjeh u sklapanju valjanog ugovora o nasljeđivanju koji se odnose na nasljeđivanje više osoba.⁹³ Primjerice, njemački i hrvatski državljanin, oba s uobičajenim boravištem u Zagrebu, sklope ugovor o nasljeđivanju te pritom temeljem članka 25. st. 3 izaberu njemačko pravo, kao pravo jednog od budućih ostavitelja, za uređenje valjanosti ugovora o nasljeđivanju, čime „izbjegavaju“ zahtjev kumulativnog rješenja propisan u čl. 25. st. 2 koji bi doveo do nevaljanosti ugovora o nasljeđivanju - obzirom da pravo uobičajenog boravišta, tj. materijalne odredbe hrvatskog prava propisuju ništavost ugovora o nasljeđivanje, te konačno čine sklopljeni ugovor o nasljeđivanju valjanim.

5.4. Promjena ili opoziv izbora prava

S obzirom na to da ostavitelj ima pravo stranačke autonomije u određivanju mjerodavnog prava kojim će se regulirati njegovo nasljeđivanje, on može promijeniti taj izbor ili ga opozvati bez odabira drugog prava umjesto njega.⁹⁴ Također, kao što ostavitelj izbor prava može izvršiti u bilo koje vrijeme, tako ga u bilo kojem trenutku može i izmijeniti ili opozvati.⁹⁵ „Svaka promjena ili opoziv izbora prava moraju ispunjavati zahtjeve u pogledu oblika promjene ili opoziva raspolaganja imovinom zbog smrti“⁹⁶. Analizirajući tako sažetu odredbu, jasno je kako se ista odnosi samo na formu, analognu odredbi o izboru prava u st. 2 istog članka 22., čime se već inicijalno može zaključiti kako su odredbe o opozivu i promjeni izbora prava nepotpune, stoga se na ostala pitanja dopuštenosti, tumačenja, nastanka i materijalne valjanosti promjene ili opoziva izbora prava *mutatis mutandis* primjenjuju odredbe čl. 22. st. 1.-3.,⁹⁷ o kojim pitanjima će detaljnije u nastavku biti riječ.

Što se tiče dopuštenosti promjene ili opoziva izbora prava, kojom se Uredba izričito ne bavi, analogno prvoj rečenici točke 40. Preambule, valja zaključiti da je dopuštenost istih implicitno propisana člankom 22. st. 4. bez obzira da li izabrano pravo predviđa promjenu ili opoziv izbora prava u nasljednim stvarima.

Također, Uredba izričito ne navodi koje je pravo primjenjivo na materijalnu valjanost akta kojim se mijenja ili opoziva izbor prava, pa se opet paralelno sa samim izborom prava, može

⁹³ Rodríguez-Uría Suárez, I., op.cit. u bilj. 2, str. 32

⁹⁴ Kunda I., Vrbljanac, D., op.cit. u bilj. 78, str. 53

⁹⁵ Rodríguez-Uría Suárez, I., op.cit. u bilj. 2, str. 13

⁹⁶ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9, čl. 22. st. 4.

⁹⁷ Dutta, A., op.cit. u bilj. 3, str. 14, vidi i točku 40. Preambule Uredbe (EU) br. 650/2012

utvrditi da je materijalna valjanost čina promjene ili opoziva, odnosno pristanka i sposobnost stranaka da izmijene ili opozovu akt kojim je izvršen izbor prava uređena izabranim pravom.⁹⁸

Promjena ili opoziv raspolaganja imovinom mortis causa ne povlači sa sobom promjenu ili opoziv samog izbora prava, s obzirom da je izbor prava, pa time i promjena ili opoziv istog samostalan akt koji ovisi o volji ostavitelja. Dapače, za razliku od izbora prava, koji je dopušten u izričitom i prešutnom obliku, čl. 22. st. 4, jasno isključuje mogućnost prešutne promjene ili opoziva koji bi mogli proizaći iz uvjeta raspolaganja imovinom za slučaj smrti, budući da se poziva na odredbe čl. 27. st. 2 o formalnoj valjanosti pisanog raspolaganja imovinom zbog smrti⁹⁹. To ne znači da oblik izmjene ili opoziva mora biti isti kao onaj izvorne odredbe, već da se formalna valjanost mora priznati prema jednom od prava navedenih u čl. 27. st. 1.¹⁰⁰ Ipak, preporučljivo je da u slučaju da ostavitelj odluči promijeniti ili opozvati samo raspolaganje imovinom zbog smrti, treba jasno navesti svoje želje u vezi s izborom prava kada mijenja ili opoziva prethodne odredbe raspolaganja imovinom zbog smrti koje sadrže klauzulu o izboru prava.¹⁰¹

6. Nadležnost u slučaju izbora prava

Uredbom o nasljeđivanju je, kako je već spomenuto, za određivanje mjerodavnog prava uspostavljen istovjetan kriterij kao za nadležnost, a to je uobičajeno boravište ostavitelja u trenutku smrti.¹⁰² Dakle, „pravila predmetne Uredbe zamišljena su tako da se osigura da tijelo koje se bavi nasljeđivanjem u većini situacija primjenjuje svoje pravo (lex fori)“¹⁰³. Može se pretpostaviti da će ostavitelj koristiti mogućnost stranačke autonomije, sukladno članku 22. predmetne Uredbe, u slučaju kada njegovo državljanstvo i uobičajeno boravište ne dovode do određivanja i primjene mjerodavnog prava iste države, odnosno da će izbor prava koristiti kad je u konačnici riječ o pravima dvaju različitih država. Stoga, u načelu, izbor mjerodavnog prava vodi do razdvojenosti mjerodavnog prava i nadležnosti, jer sud posljednjeg uobičajenog boravišta ostavitelja nadležan na temelju članka 4. treba primjenjivati pravo države čiji je pokojnik državljanin.¹⁰⁴

⁹⁸ Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj. 43, str. 339-340

⁹⁹ *ibid.*, vidi i Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9, čl. 27

¹⁰⁰ Bergquist, op. cit. u bilj. 27, str. 130

¹⁰¹ Kunda I., Vrbljanac, D., op.cit. u bilj. 78, str. 53

¹⁰² Grubišić Đogić, N., op. cit. u bilj. 33, str. 18

¹⁰³ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9, t. 27 Preambule,

¹⁰⁴ Vassilakakis, E., op. cit. u bilj. 17, str. 225

Uredba predviđa nekoliko mehanizama spajanja mjerodavnog prava i foruma koji bi se primijenili ako je ostavitelj za pravo koje će uređivati njegovo nasljeđivanje odabrao pravo države članice čiji je bio državljanin, prije svega „revidiranjem“ pravila nadležnosti (opće i supsidijarne). Nasljednicima nije ostavljen prostor za izbor mjerodavnog prava, međutim, oni itekako mogu utjecati na nadležnost i time ponovno uspostaviti jedinstvo foruma i primjenjivog prava, o čemu je u nastavku riječ.

Članak 5. dopušta strankama (nasljednicima, legatarima, vjerovnicima, itd.) da pomoću pisanog, potpisanog i datiranog sporazuma o izboru suda, dodijele isključivu nadležnost sudu ili sudovima države članice čije je pravo ostavitelj izabrao kao mjerodavno za svoje nasljeđivanje.¹⁰⁵¹⁰⁶ U slučaju valjanog sporazuma o izboru suda, sud pred kojim je pokrenut postupak u skladu s člankom 4. (opća nadležnost) ili člankom 10. (supsidijarna nadležnost) mora odbiti nadležnost.¹⁰⁷ Mogućnost povezivanja suda i mjerodavnog prava, pa time ni sporazuma o izboru prava nije moguća, ako je pravo koje odabere ostavitelj pravo treće države jer Uredba ne uređuje međunarodnu nadležnost trećih država koje su vezane svojim vlastitim pravilima u ovom pitanju.¹⁰⁸ Također, Uredbom se propisuje i mogućnost da stranke prešutno prihvate nadležnost određenu pisanim sporazumom o izboru suda ostalih stranaka¹⁰⁹, ako se upuste u postupak bez osporavanja nadležnosti suda, što ukazuje da je za prenošenje nadležnosti na sud izabranog prava temeljem sporazuma o izboru prava potrebna suglasnost svih stranaka na koje se nasljeđivanje odnosi, jer ako samo jedna stranka ospori nadležnost suda (a pritom nije potpisala predmetni sporazum), sud će odbiti tako dobivenu nadležnost¹¹⁰.

Druga situacija, u kojem su stranke na koje se odnosi nasljeđivanje, također aktivni subjekti prilikom postizanja jedinstva foruma i primjenjivog prava u slučaju izabranog prava jest propisan člankom 7 c): „Sudovi države članice čije je pravo izabrao umrli u skladu s člankom 22. imaju nadležnost odlučivati o nasljeđivanju ako su stranke u postupku izričito prihvatile nadležnost suda pred kojim je pokrenut postupak.“

Treći slučaj jedinstva suda i izabranog prava je zapravo koordinacija između suda pred kojim je pokrenut postupak i stranke ili stranaka. Naime, stranka može podnijeti zahtjev sudu kojim ističe da bi za odlučivanje o nasljeđivanju, u konkretnom slučaju, trebao biti nadležan

¹⁰⁵ Bergquist, op. cit. u bilj. 27, str. 127

¹⁰⁶ Pogledaj i čl. 7. (b) Uredbe (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9,

¹⁰⁷ *ibid.*, čl. 6. (b)

¹⁰⁸ Vassilakakis, E., op. cit. u bilj. 17, str. 225-226

¹⁰⁹ Aras Kramar, S., Vučko, K., op.cit. u bilj. 16, str. 34

¹¹⁰ Uredba (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9, čl. 9. st. 2.

sud države članice čije je pravo ostavitelj izabrao kao mjerodavno za nasljeđivanje. Na takav zahtjev, sud pred kojim je pokrenut postupak može odbiti nadležnost, ako smatra da su sudovi države članice izabranog prava prikladniji (*forum conveniens*) za odlučivanje o nasljeđivanju, naravno, uzimajući u obzir praktične okolnosti, poput uobičajenog boravišta stranaka i mjesta gdje se imovina nalazi.¹¹¹ Takvu odluku sud može donijeti samo na zahtjev jedne od stranaka, dakle čak i unatoč odbijanju drugih strana da prihvate prijenos nadležnosti.¹¹²

7. Prednosti i nedostaci izbora mjerodavnog prava

Ostavitelj ima pravo da konzumacijom stranačke autonomije „izbjegne“ opće pravilo – pravo njegova uobičajenog boravišta kao mjerodavnog za nasljeđivanje, možda zato što smatra pravo države čiji je državljanin podesnijim za primjenu, bilo zato što bi dovelo do boljeg materijalnog rješenja ili jednostavno zato što je uže povezano sa nasljeđivanjem.¹¹³ Međutim, takav izbor mjerodavnog prava, prema točki 38. Preambule, trebao bi biti ograničen kako bi se izbjeglo da se pravo izabere s namjerom da se ne ostvare legitimna očekivanja osoba koja imaju pravo na nužni dio. Iz prethodno navedenog može se zaključiti da, s jedne strane, egzistira sloboda ostavitelja da izabere mjerodavno pravo i time uredi nasljeđivanje sukladno svojim željama, a s druge strane, da postoji potreba za zaštitom osoba na koje se odnosi nasljeđivanje („korisnici“¹¹⁴), i to primarno nužnih nasljednika. Stoga se, prednosti i nedostaci ostaviteljeva izbora mogu sagledati sa dva aspekta, aspekta ostavitelja i aspekta korisnika nasljedstva.

7.1. Prednosti izbora mjerodavnog prava s aspekta ostavitelja

U usporedbi sa pravom uobičajenog boravišta temeljem članka 21. predmetne Uredbe, intencija ostaviteljeva izbora svog domovinskog prava jest ta da potonje pravo smatra boljim, tj. podesnijim za primjenu na njegovo nasljeđivanje. Izbor ostavitelju omogućuje planiranje i organizaciju svojeg nasljeđivanja unaprijed, odnosno podvrgavanje nasljeđivanja predvidljivom pravu. Dakle, izborom mjerodavnog prava osigurana je predvidljivost i sigurnost mjerodavnog prava za međunarodno nasljeđivanje, kako za osobu o čijem se nasljeđivanju radi, tako i za „korisnike“.

¹¹¹ *ibid.*, čl. 6. (a)

¹¹² Vassilakakis, E., op. cit. u bilj. 17, str. 226

¹¹³ *Ibid.*, str. 221

¹¹⁴ Vidi t. 47. Preambule Uredbe (EU) br. 650/2012, op.cit. u bilj. 9,

Teško definiranje i tumačenje u konkretnom slučaju nije jedini problem kod utvrđivanja uobičajenog boravišta, ono je npr. zbog prirode radnog odnosa (seljenje iz jedne države u drugu), mnogo varijabilniji kriterij od državljanstva, a time i manje predvidljiviji.¹¹⁵ Iako se kriterij boravišta temelji na pretpostavci da je preminuli bio najuže povezan s državom svog uobičajenog boravišta, što omogućuje ostvarenje temeljnog načela međunarodnog prava – načela najuže veze, to nužno nije istina, jer „objektivna poveznica uobičajeno boravište ima životnu mogućnost dovesti do nasljednog statuta koji subjektivno ne odgovara ostavitelju ili mu (također subjektivno) ne mora biti prihvatljiv, možda baš zbog svog sadašnjeg društveno-kulturnog okružja u mjestu koje je sadašnji centar njegova života“.¹¹⁶

Nadalje, ostaviteljeva autonomija, u skladu s prijašnje navedenom stanovitom razinom sigurnosti i stabilnosti, u načelu, isključuje probleme povezane s izbjegavanjem (zaobilaženjem) prava (*fraude à la loi*)¹¹⁷ s ciljem primjene materijalnopравnih odredaba koje bi dovele do zloupotrebe slobodnog raspolaganja imovinom nakon smrti od strane ostavitelja. Prijevarna promjena uobičajenog boravišta radi npr. lišenja prava osoba koje imaju pravo na nužni dio, zbog spomenute varijabilne karakteristike istoga, svakako je više vjerojatna od prijevarne promjene državljanstva koja je gotovo nemoguća zbog strogih uvjeta za stjecanje koje postavljaju različiti pravni sustavi¹¹⁸, stoga je kriterij državljanstva, u odnosu na kriterij općeg pravila, ne samo fiksni već i sigurniji kriterij. Dapače, u Preambuli Uredbe, propisana je obveza sudova spriječiti takvo djelovanje, kao što je *fraude à la loi* u kontekstu međunarodnog privatnog prava.¹¹⁹

„U skladu s načelom jedinstva sukcesije koje je propisano Uredbom, mjerodavno pravo se primjenjuje na nasljeđivanje u cijelostiteao takvo otklanja probleme koji se odnose na kvalifikaciju imovine iz ostavine kao pokretne ili nepokretne, a koji su se prije stupanja na snagu Uredbe o nasljeđivanjumogli pojaviti u zakonodavstvima određenih država poput Francuske i Belgije, gdje su se primjenjivala različita kolizijska pravila, ovisno o prirodi imovine.“¹²⁰

¹¹⁵ Dutta, A., Succession and Wills in the Conflict of Laws on the Eve of Europeanisation, *Rebels Zeitschrift fuer auslaendisches und internationales Privatrecht*, vol. 73, br. 3., 2009., str. 570–571,

¹¹⁶ Bouček, op. cit., u bilj 4, str. 67

¹¹⁷ Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj. 43., str. 328

¹¹⁸ *ibid.*

¹¹⁹ Uredba (EU) 650/2012, op.cit. u bilj. 9, t. 26. Preambule

¹²⁰ Castelanoz Ruiz, E., op. cit., u bilj. 43., str. 329

Posljednje, ostavitelj ima konačnu riječ u uređenju svoga nasljeđivanja, analogno tome, on je jedini subjekt koji može, ako se odluči, učiniti izbor mjerodavnog prava. Dakle, riječ je o jednostranom aktu ostavitelja. Među ostalim, područje primjene mjerodavnog izabranog prava, obuhvaća i utvrđivanje nasljednika¹²¹, odnosno odgovor na pitanje tko je uopće nasljednik, pa se slijedom logike, prije donošenja predmetne Uredbe, o teoretskoj mogućnosti stranačke autonomije nasljednika moglo raspravljati samo u vezi s pitanjima koja su odvojena od njihovog položaja kao nasljednika, na primjer, u vezi s pitanjem hoće li određivanje ili raspodjela ostavine biti predmet posebnog pravila izbora prava.¹²² Iako je u određenim zakonodavstvima, kao što je talijanski Zakon o međunarodnom privatnom pravu¹²³, propisana mogućnost biranja mjerodavnog prava za pitanja vezana uz prijenos nasljedstva od strane nasljednika, predmetna Uredba ne poznaje tu mogućnost.

7.2. Prednosti izbora mjerodavnog prava s aspekta „korisnika“ (u prvom redu nužnih nasljednika)

Ograničenje nametnuto ostavitelju, da za pravo koje uređuje njegovo nasljeđivanje može izabrati samo *lex patriae*, kako je već spomenuto, bilo je velikim stupnjem diktirano brigom da se izbjegne nepovoljno postupanje osoba s pravom na nužni dio.¹²⁴ Osim osiguranja veze između ostavitelja i izabranog prava, smisao takvog ograničenja svakako je zaštita nužnih nasljednika. Ipak, postavlja se pitanje, da li je ta zaštita nužnih nasljednika stvarno postignuta propisanom odredbom članka 22. predmetne Uredbe? Naime, „Uredbom o nasljeđivanju nisu propisana posebna formalna ograničenja koja bi vezala ostavitelja glede nužnih nasljednika u očitovanju njegove volje u navedenom pravnom poslu *mortis causa*“¹²⁵. Može se zaključiti, da bi ostaviteljev izbor bio valjan čak i ako posljedično obuhvaća primjenu određenog materijalnog nasljednog prava prema kojem se ne priznaje pravo na nužni dio ili se daje prednost određenim korisnicima u odnosu na druge. Doduše, prisjetimo li se gore spomenute *fraude à la loi*, u slučaju prijevarne promjene državljanstva neposredno prije smrti s namjerom da se „oskvrne“ pravo nasljednika na nužni dio, sud se ne bi trebao libiti spriječiti takvo postupanje. Ipak, iščitavajući eksplicitne odredbe predmetne Uredbe, potencijalni nasljednici mogli bi se zbog učinaka izabranog prava pozivati samo na povredu javnog poretka. Prema članku 35. primjena mjerodavnog prava može se odbiti ako je takva primjena

¹²¹ Uredba 650/2012, op.cit. u bilj. 9, čl. 23. st. 1. (b)

¹²² Dutta, op. cit. u bilj. 116, str. 575

¹²³ Vassilakakis, E., op. cit. u bilj. 17, str. 224, vidi i čl. 46. st. 3. u Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato, Legge 31, 1995, n. 218,

¹²⁴ *ibid.*, str. 226

¹²⁵ Bouček, op. cit., u bilj. 4, str. 68

očigledno nespojiva s javnim poretkom države suda. U prvom redu, misli se na povredu temeljnih prava, dakle, odbijanje primjene mjerodavnog prava bilo bi opravdano u slučaju da je izabrano mjerodavno pravo diskriminatorno u pogledu nasljeđivanja, npr. muškarac ima pravo nasljeđivanja, a žena nema, ili dijete rođeno u braku ima pravo nasljeđivanja, a izvanbračno dijete nema. Međutim, riječ „očigledno“ upućuje na iznimnost neprimjene mjerodavnog prava pozivajući se na povredu javnog poretka.¹²⁶ Stoga bi miješanje u javni poredak trebalo dopustiti samo kada iz okolnosti konkretnog slučaja proizlazi da je ostavitelj lišio svoje potomke (ili osobu s kojom je u braku) na način koji predstavlja zlouporabu njegovih prava da raspolaže svojom imovinom po svojoj volji.¹²⁷

Zaključno, ograničenjem izbora mjerodavnog prava na domovinsko pravo ostavitelja pokušava se postići ravnoteža između autonomije volje ostavitelja i zaštite članova njegove obitelji, a postizanje iste jedno je od temeljnih problema u materijalnom nasljednom pravu.¹²⁸ Kad se govori o zaštiti članova ostaviteljeve obitelji, misli se prvenstveno na zaštitu osoba s pravom na nužni dio – institutom karakterističnim za nasljedna prava kontinentalne Europe koji ima, slično kao i razlog ograničenja autonomije, funkciju ublažiti napetosti i osigurati ravnotežu između slobode raspolaganja imovinom za slučaj smrti i ideje skrbi i solidarnosti prema bližim članovima obitelji, odnosno zadržavanje imovine unutar obitelji.¹²⁹ Dakle, ne radi se samo o zaštiti interesa članova obitelji već i o zaštiti državnog sustava socijalne sigurnosti i socijalne skrbi. Stoga se može zaključiti da su mogućnosti disponiranja opravdano ograničene, u pogledu onih pitanja u kojima postoji interes države ili pak trećih osoba.¹³⁰ Međutim, valja se zapitati, u slučaju da ostavitelj ne iskoristi pravo propisano člankom 22. Uredbe, da li primjena prava uobičajenog boravišta štiti legitimna očekivanja članova obitelji, odnosno primarno nužnih nasljednika? Stoga, ako se smatra da je zaštita članova obitelji neophodna, to se ne bi trebalo postići, ograničavanjem samo slobode izbora, već i drugim sredstvima koja se općenito primjenjuju istodobno i na subjektivno i na objektivno pravilo određivanja mjerodavnog prava.¹³¹

¹²⁶ Vidi i točku 58. Preambule Uredbe (EU) br. 650/2012

¹²⁷ Vassilakakis, E., op. cit. u bilj. 17, str. 230

¹²⁸ Župan, M., Izbor mjerodavnog prava u obiteljskim, statusnim i nasljednim stvarima, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 33, br. 2, str. 657 (2012)

¹²⁹ Szilagyi, F., op.cit. u bilj. 18, str. 162

¹³⁰ Th. De Boer, Party autonomy and its limitations in the Rome II Regulation, Yearbook of Private International Law, sv. 9, 2007., str. 19.-29., na str. 20.

¹³¹ Dutta, op. cit. u bilj. 116, str. 574

8. Zaključak

Stranačka autonomija terminološki podrazumijeva dvostranost pri izboru mjerodavnog prava, koja kao takva, bez obzira na trend širenja i jačanja iste u međunarodnom privatnom pravu, svoj smisao u punom opsegu još uvijek ostvaruje samo u ugovornom pravu. Naime, u nasljednom statutu riječ je zapravo o autonomiji ostavitelja koji ima mogućnost ograničenog izbora prava što je opravdano činjenicom da je područje nasljednog prava u velikoj mjeri uređeno kongentnim propisima.

Uredba (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju, u pogledu poglavlja mjerodavnog prava, uvelike duguje Haškoj konvenciji o pravu mjerodavnog za nasljeđivanje iz 1989. Dok je potonja ratificirana samo od strane Nizozemske, Uredba, s teritorijalnog aspekta, obuhvaća 25 država članica što ju čini respektabilnim pravnim dostignućem europskog zakonodavca koje kao unificirajući pravni akt sadrži sveobuhvatna pravila za nasljednopravne odnose s prekograničnim elementom zamjenjujući autonomna nacionalna kolizijska pravila koja su na snazi u državama članicama, koji između ostalog omogućuje građanima organizaciju svojeg nasljeđivanja unaprijed izborom prava mjerodavnog za njihovo nasljeđivanje. Izbor mjerodavnog prava, prema Haškoj konvenciji iz 1989., nudio je ostavitelju dvije mogućnosti: izabrati pravo države članice čiji je ostavitelj državljanin ili pravo države ostaviteljeva uobičajenog boravišta u vrijeme smrti ili u vrijeme izbora, dok je prema Uredbi, takav izbor dodatno ograničen na mogućnost izbora samo domovinskog prava ostavitelja, bez obzira na mišljenje mnogih autora, a prije svega Instituta Max Planck, kako bi trebale postojati i druge alternativne mogućnosti izbora poput prava uobičajenog boravišta i prava koje uređuje bračnoimovinske režime, pa se zbog tog segmenta tako sužena stranačka autonomija europskog zakonodavca može opravdano kritizirati.

S vremenskog aspekta državljanstva, ostavitelju su ponuđene dvije mogućnosti: izabrati pravo države čiji je državljanin u trenutku izbora ili u trenutku smrti. Dok je prva mogućnost poprilično jasna i određena, upućivanje na mjerodavno domovinsko pravo u trenutku smrti, iako inicijalno liberalno, otvara daljnju problematiku izbora koje je u suprotnosti s ostaviteljevom namjerom, s obzirom na mogućnost da ostavitelj do smrti izgubi izabrano državljanstvo ili ne uspije steći očekivano izabrano državljanstvo, što u oba slučaja rezultira nevaljanošću izbora i primjenom općeg pravila – prava države ostaviteljevog uobičajenog boravišta u trenutku smrti koje je ostavitelj konzumacijom stranačke autonomije očigledno htio izbjeći.

Također, može se zaključiti kako Uredba, s jedne strane, jača prava polipatrida, dok je s druge strane diskriminatorna prema apatridima kojima je mogućnost stranačke autonomije potpuno isključena, koja konstatacija nameće stav kako je europski zakonodavac pri sastavljanju Uredbe trebao razmišljati o adekvatnim dopunskim rješenjima za apatride, poput možda prava države prebivališta ili prava države uobičajenog boravišta u vrijeme izbora.

Zanimljivo je primijetiti kako je ostavitelj jedini subjekt koji može učiniti izbor mjerodavnog prava koji će u pravilu dovesti do razdvajanja mjerodavnog prava i nadležnosti (prava države ostaviteljeva uobičajenog boravišta), čemu je Uredba mudro doskočila dopuštajući i nasljednicima slobodu izbora, doduše nadležnog suda (koje pravo ostavitelj nema), sukladno funkciji pravila propisanoj u točki 27. Preambule.

Na kraju, pronalaženje ravnoteže između ostaviteljeve autonomije volje i zaštite članova njegove obitelji inicijalno je riješeno ograničenjem izbora mjerodavnog prava na stabilan kriterij domovinskog prava koje nužno ne osigurava vezu između ostavitelja i izabranog prava, što znači da se nužni nasljednici na temelju Uredbe mogu pozvati samo na povredu javnog poretka. S druge strane, ako je ostaviteljeva namjera zbilja oskrvnjenje osoba s pravom na nužni dio, isto može učiniti nekonzumacijom stranačke autonomije i jednostavnim preseljenjem u drugu državu uobičajenog boravišta čije zakonodavstvo ograničava ili ne poznaje pravo na nužni dio. Takva radnja ostavitelja predstavljala bi tzv. *fraude à la loi*, stoga se zaštita nasljednika u tom kontekstu bazira na intervenciji suda koji se ne bi trebali libiti spriječiti takvu ostaviteljevu radnju. Slijedom navedenog, zaštita nužnih nasljednika ne može se postići samo ograničenjem slobode izbora, dok će u praksi uspješno pozivanje na javni poredak biti samo iznimno realizirano. Posljednje, iako Uredba o nasljeđivanju s pozitivnopravnog aspekta teži ka ujednačavanju nasljednopravnih pitanja, konkretno u pogledu stranačke autonomije zbog nemogućnosti da se pravno unificira svaki pojedini hipotetski slučaj, sudovi, javni bilježnici, registarski uredi i pravni stručnjaci (ovisno o sustavu uređenja pitanja nasljeđivanja) jesu i bit će, uz imperativ autonomnog tumačenja potpunih, ali i navedenih nepotpunih pravila, stvarni unifikatori u utvrđivanju i pomoći artikuliranja namjere ostavitelja za svaki pojedini slučaj.

9. Literatura

Knjige i članci

1. Aras Kramar, S., Uredba (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju: o priznanju odnosno prihvaćanju i izvršenju odluka, javnih isprava i sudskih nagodbi te Europskoj potvrdi o

- nasljeđivanju, Zbornik radova: međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava : najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi, 6 (2018), str.185
2. Rodríguez-Uría Suárez, I., La ley aplicable a las sucesiones mortis causa en el Reglamento (UE) 650/2012, InDret, Vol. 2, 2013., dostupno na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2266493>
 3. Dutta, A., Novo međunarodno nasljedno pravo Europske unije – prvo čitanje Uredbe o nasljednom pravu, Nova pravna revija, 2013.,
 4. Bouček, Vilim, Uredba o nasljeđivanju iz 2012. – lex hereditatis i izabrana pitanja, Hrvatska pravna revija, 2020.,
 5. Bonomi, Succession, u: Basedow/Ruhl/Ferrari/Asensio, (eds.): Encyclopedia of Private International Law, Chetlenham, Northampton, 2017., Volume 2, Entries,
 6. Poretti, Paula, Nadležnost, nadležna tijela i postupci prema Uredbi (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju, Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991) v. 37, br. 1, 2016.
 7. Wautelet, P., Prekogranično nasljeđivanje (uvodnu razinu), Projekt: bolja primjena Uredbi EU-a u području obiteljskog i nasljednog prava, Academy of European law, 2017., dostupno na: https://www.era-comm.eu/Better_Applying_the_EU_Regulations/kiosk/pdf/case_studies/topic3/Case_study_topic3_Introductory_HR.pdf
 8. Popescu, D. A., Guide on international private law in successions Matters, Ministry of Justice in partnership with the National Union of Public Notaries of Romania, the German Foundation for International Legal Cooperation, the Council of Notaries of the European Union and the National Council of the Italian Notaries, 2014.
 9. Fuchs, A., The new EU Succession Regulation in a nutshell, ERA Forum, Vol. 16, 2015.
 10. Knol Radoja, K., Odstupanja od načela jedinstva nasljeđivanja u Uredbi EU-a o nasljeđivanju, Pravni vjesnik god. 35 br. 2, 2019.
 11. Aras Kramar, S., Vučko, K., Vodič za primjenu Uredbe (EU) br. 650/2012 o nasljeđivanju, Hrvatski pravni centar, elektroničko izdanje, 2020.
 12. Vassilakakis, E., The choice of the law applicable to the succession under Regulation 650/2012 – an outline, 2016.,
 13. Szilagyi, F., The option to choose the law applicable to succession under the EU Succession Regulation, Iustum Aequum Salutare XVII., 2021.
 14. Berquist U. et al., EU regulation on succession and wills: commentary, Koeln : Verlag Otto Schmidt, 2015.

15. Bouček, V., Uobičajeno boravište u hrvatskom međunarodnom privatnom pravu, Zbornik PFZ, studeni 2015.
16. Devaux, A., The European Regulations on Succession of July 2012: A Path Towards the End of the Succession Conflicts of Law in Europe, or Not?, International lawyer, Vol. 47, No. 2 (2013),
17. Grubišić Đogić, N., Nasljeđivanje u Europskoj Uniji – Uredba o nasljeđivanju broj 650/2012, Odvjetnik, Zagreb, god. 89, br. 1-2,
18. Trémosa, F., The state of implementation of the EU Succession Regulation's provisions on its scope, applicable law, freedom of choice, and parallelism between the law and the courts, 2017., dostupno na: www.europarl.europa.eu/studies,
19. Babić, D. A., Stranačka autonomija kao temeljno načelo međunarodnog privatnog prava?, Međunarodno privatno pravo – interakcija međunarodnih, europskih i domaćih propisa, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2020.,
20. Klasiček, D., Autonomija u međunarodnom privatnom pravu – novije tendencije, Zbornik PFZ, 56 (2-3) 2006.,
21. Castelanoz Ruiz, E., in Calvo Caravaca, Alfonso-Luis/Davì, Angelo/Mansel, Heinz-Peter (eds.) The EU Succession Regulation: A Commentary, Cambridge University Press, 2016.
22. Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession, *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, vol. 74, 2010.,
23. Pazdan, M., Zachariasiewicz, M., The EU succession regulation: achievements, ambiguities, and challenges for the future, *Journal of Private International Law*, 2021., Vol. 17, No. 1,
24. Sajko, K., Međunarodno privatno pravo, 5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, Narodne novine (2009)
25. Kunda I., Vrbljanac, D., Choice of Court and Applicable Law Under Regulation (EU) 650/2012, Guidelines for Practitioners in Cross-Border Family Property and Succession Law (A collection of model acts accompanied by comments and guidelines for their drafting), 2020, dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:085144>

26. Dutta, A., Succession and Wills in the Conflict of Laws on the Eve of Europeanisation, *Rabels Zeitschrift fuer auslaendisches und internationales Privatrecht*, vol. 73, br. 3., 2009.,
27. Župan, M., Izbor mjerodavnog prava u obiteljskim, statusnim i nasljednim stvarima, *Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij.* (1991) v. 33, br. 2, str. 657 (2012)
28. Th. De Boer, Party autonomy and its limitations in the Rome II Regulation, *Yearbook of Private International Law*, sv. 9, 2007.,

Pravni izvori

1. Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju,
2. Zakon o nasljeđivanju, *Narodne novine*, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15 i 14/19,
3. Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i vijeća o mjerodavnom pravu za ugovorne odnose od 17. lipnja 2008,
4. Uredba (EZ) 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze od 11. srpnja 2007., čl. 3.
5. Uredba Vijeća (EU) br. 1259/2010 od 20. prosinca 2010. o provedbi pojačane suradnje u području prava primjenljivog na razvod braka i zakonsku rastavu, čl. 4.
6. Zakon o međunarodnom privatnom pravu, NN br. 101/2017
7. Convention od 1 August 1989 on the Law Applicable to Succession to the Estates of Deceased Persons, čl. 5, st. 1, dostupno na: www.hcch.net
8. Uredba Vijeća (EU) 2016/1103 od 24. lipnja 2016. o provedbi pojačane suradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima,
9. Ugovor o funkcioniranju Europske unije (pročišćena verzija), *Službeni list C 202/47*, 07.06.2016.,
10. Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato, *Legge 31, 1995, n. 218*,

